

Şeyhî Divanı'ndaki Kasidelerin Edebî Türler ve Tarzlar Açısından İncelenmesi I (Dinî Türler)

A Literary Genre And Stylistic Analysis Of Qasida In Seyhi's Divan (Religious Genre)

Meheddin İSPİR*

ÖZET

Şeyhî Klasik Türk şiirinin öncülerinden biridir. Divanı'ndaki kasidelerde Tevhit, Münâcât, Naat gibi dinî türlere yer vermiştir. Tevhit, Allah'ın varlığını, birliğini, gücünü ve kuvvetini anlatan edebî türdür. Münâcât; kulun, acizliğini, Allah'a yalvarış ve yakarışını dile getirmesidir. Naat, Hz. Muhammed'i konu edinen onun sevgisini ve övgüsünü işleyen şiirlerdir. Bu çalışmada Şeyhî Divanı'nda yer alan bu dinî türlerin işlenişini ele alındı. Türlerin metne bağlı olarak özellikleri çıkarılmaya çalışıldı.

ANAHTAR KELİMELER

Şeyhî, Şeyhî Divanı, Tevhit, Münâcât, Naat, Edebî Türler, Dinî Türler

ABSTRACT

Seyhi is one of the forerunner poets in the Classical Turkish poetry. In his Qasida the religious genre such as tevhid, munacat and naat take considerable place. The tevhid is a literary sing which praises of presence, power, strength and unity of God. Munacat is a genre which reflects slave's prayer and entreaty to the God. Naat is a hymn in honour of the prophet St. Muhammed. In this paper were investigated the religious genre in Seyhi's Qasida. We had tried to explain the characteristics of these genre in connection with the texts.

KEY WORDS

Seyhi, Seyhi Divanı, Tevhid, Munacat, Naat, Literary Genre, Religious Genre

* Dr., Kafkas Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

GİRİŞ

Değişik kaynaklardan beslenerek güçlü gelenekler üzerine inşa edilen Klasik Türk Edebiyatı, hem Türk edebiyatı tarihi içerisinde hem de dünya edebiyatları tarihi içerisinde çok önemli bir yere sahiptir. Toplumların yaşayış ve inanışları sanat eserlerinin şekillenmesine, gelişip değişmesine zemin hazırlar. Türklerin İslamiyeti kabul ettikten sonraki dönemlerinde kendi edebiyat anlayışlarını yeni kültürel açımla zenginleştirmeleri, Arap ve Fars edebiyatlarının açılan kapılarından içeri girmeleri ile başlamış bu kültürel yapı içerisinde kendini yenileştirmeye, yeni bir zeminde filizlenmeye imkan bulmuştur. 11. yüzyıla başlayan bu süreç 15. yüzyıla gelindiğinde belli bir olgunluğa ulaşmış, dış eksenli kültürel etkileşim, içeride kendi kültürünü bir başka klasik gelişime bırakmıştır. Klasik Türk edebiyatının kültürel zemindeki bu birleşimi değişik nazım şekilleri ve türleriyle edebiyat ürünlerini oluşturmuştur.

14. yüzyılın sonu ile 15. Yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan Şeyhî klasik Türk Edebiyatının kültürel zemininde yer almış ve bu edebiyatın oluşumuna büyük katkı sağlamış önemli bir şairimizdir. Fars edebiyatını yakından tanıması ona farklı nazım şekillerini ve değişik edebî tür ve tarzları kullanmasına olanak hazırlamıştır. Ortaya koyduğu şiir sanatı divan edebiyatını kapsayıcı özelliktedir. Ali Nihat Tarlan, "Şeyhî'nin sanatı hakkında yürütülecek mütalâa aşağı yukarı divan edebiyatına şâmil bir görüşü ihtiva edeceğinden"¹ şeklinde değerlendirmede bulunmaktadır. Bu bakımdan Şeyhî, divan şiirinin öncülerinden birisidir. Bu öncülüğünü edebi türleri kullanmadaki başarısıyla da ortaya koymuştur.

"Edebiyat teorisinde tür, edebî metnin yorumlanabilmesi için tesbit edilmesi gereken bir araç olarak görülmekte ve edebiyat felsefesinin temel problemlerinden biri sayılmaktadır."² *Şeyhî Divanı*'nda yer alan kasidelerin edebî tür açısından değerlendirilmesi, kasidelerin yorumlanmasına zenginlik katacaktır.

Şeyhî Divanı'nda³ 15 kaside yer almaktadır. 1., 2. ve 3. kaside tevhit, 4. kaside münacat, 5. kaside, naat türündedir. 1. kaside 22 beyit, 2. kaside 16 beyit, 3. kaside 60 beyit, 4. kaside 15 beyit, 5. kaside 50 beyittir.

¹ Tarlan, *Şeyhî Divânı'mı Tetkik*, s.63

² Akkuş, *Klasik Türk Süirinin Anlam Dünyası-Edebi Türler ve Tarzlar*, s.11

³ İsen-Kurnaz, *Şeyhî Divânı* (Kaside metinleri bu yayından alıntıdır.)

1. TEVHİT:

“Tevhit, Bir kılma, bir sayma, birliğine inanama veya Allah’tan başka ilah yoktur (lâilâheillallâh) sözünü tekrar etme anlamına gelmektedir. Tasavvufta tevhit, Allah’ın zatını akıl ve zihinle algılanan her şeyden soyutlamaktır. Edebiyatta tevhit, Allah’ın var ve bir olduğu hakkında yazılan metinlere verilen addır.”⁴ Edebiyatımızda önemli bir saygınlığa sahip olan tevhit, pek çok şair tarafından işlenen bir edebi tür olarak karşımıza çıkmaktadır. “Divan şiiri geleneği çerçevesinde yazılan tevhitlerin ortak özelliklerinin belirgin olmasına rağmen şairlerin birikim ve meşreplerine göre bu şiirlerin renklilik ve çeşitlilik gösterdiği söylenebilir.”⁵ *Şeyhî Divanı*’nda yer alan birinci, ikinci ve üçüncü kaside tevhit türündedir. Birinci kaside 22 beyit, ikinci kaside 16 beyit üçüncü kaside ise 60 beyitten oluşmaktadır. Tevhitlerde Allah’ın varlığı ve birliği, zâti ve sübûti sıfatları, isimleri üzerinde durulur. Tevhitlerde şeriat ve tasavvuf iç içedir. Şairin inancı yanında meşrebi de yazdığı dini türler üzerinde etkili olur. Allah’a duyulan aşk çoğunlukla tasavvufî yönüyle ön plana çıkar. Dönemin anlayışı ve sanat düşüncesi de bu inanış işleyişini kolaylaştırır. Kur’an’dan, hadislerden ünlü kişilerin sözlerinden alınan iktibaslarla anlam zenginliği esere kazandırılmış olur. Düşünceler telmihlerle kuvvetlendirilir. Varlığın özü yaratıcının gücünü ortaya çıkarır.

Şeyhî, ilk kasidede tevhidin özü olan “lâ ilâhe illallâh” tevhit kelimesiyle kasidesini yapılandırır. Allah’ın varlığını ve birliğini bu tevhit kelimesinden hareketle ortaya koyar.

Nedir iki cihanda izzet u câh
Eser-i lâ ilâhe illallâh

K,1/1

İki cihanda makam ve mevkiye ulaşmanın yolu nedir? diye sorulursa bunun cevabı “lâ ilâhe illallâh” (Allah’tan başka ilah yoktur) tır.

Arş, ferş, kevn ve mekan Allah’ın birliğine işarettir. Bütün varlık onun birliğinden haber verir ve onun birliğini zikreder.

Doludur arş u ferş ü kevn ü mekân
Haber-i lâ ilâhe illallâh

⁴ Akkuş, *age.*, s. 259

⁵ İsen-Macit, *Türk Edebiyatında Tevhidler*, s. XI

K,1/4

Gökler ve yerler lâ ilâhe illâllâh haberiyle doludur.

“Kimya Madenî cevherlerin hassalarını değiştirmenin yolunu gösteren bir ilimdir. Kimya ile iksir elde edilir. İksir cesede girdiği zaman onun tabiatını güneş ya da ay tabiatına döndürür, ıslah eder.”⁶

Kimyâdır ki kalbi hâlis eder
Cevher-i lâ ilâhe illâllâh

K,1/6

Lâ ilâhe illâllâh cevheri kalbi bütün kötülüklerden temizleyecek olan bir kimyadır.

Yaratılış gayesi, yaratıcının birliğinin bilinmesi içindir.

Âlem ü âdemin zuhûru nedir
Mazhar-ı lâ ilâhe illâllâh

K,1/5

*Âlem ve onun yaratılışının gayesi olan Âdem, Allah’a ibadet yani onu tanımak için yaratılmıştır. Allah’ı tanımak, onun birliğine inanmakla olur.*⁷

Şair sekizinci ve dokuzuncu beyitlerde ayetlerden iktibas yapar. Lâ ilâhe illâllâh minberinde *Limeni’l-mülk* hutbesi okunduğunu belirtir. Mü’min suresinin 16. ayetinde “O gün onlar (kabirlerinden) meydana çıkarlar. Onların hiçbir şeyi Allah’a gizli kalmaz. Bugün hükümlanlık kimindir? Kâhhâr olan tek Allah’ındır. Soran da cevabını veren de Allah’tır.”⁸ *Lâ ilâhe illâllâh* rehberliğinde ruhlar *ev-ednâ* kurbunu görür. “*Fe- kâne kâbe kavseyni ev ednâ*” Necm Suresi, 9. Ayet (Onunla arasındaki mesafe, iki yay kadar yahut daha az kaldı.) İsrâ ve Mi’rac olayında, Yüce Tanrı’nın elçisi Hz. Muhammed’i kendisine iki yay aralığı kadar, hatta ondan daha fazla yaklaştırdığı açıklanmaktadır.⁹ Tevhit kelimesini rehberliği ruha bu iki yay arası yakınlığı gösterir.

Limeni’l-mülk hutbesin ırlar
Minber-i lâ ilâhe illâllâh

Lâ ilâhe illâllâh minberinde Limeni’l-mülk hutbesi okunur.

⁶ Tarlan, *age.*, s.215

⁷ Tarlan, *age.*, s.214

⁸ Karaman- vd., *Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meali*, (Ayat mealleri bu eserden alıntıdır.)

⁹ Yılmaz, *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler*, s.52

Gösterir rûha kurb-ı ev ednâ
Rehber-i lâ ilâhe illâllâh

Lâ ilâhe illâllâh'ın rehberliği ruha ev ednâ yakınlığını gösterir.

K,1/8,9

Lâ ilâhe illâllâh, karanlığı aydınlığa çeviren, hem dünya hem ahiretin kıymetini bildiren, tehlikelerden koruyan, hayatın lezzetini veren, kendisine bağlananları yücelten, yeri göğü kapsayan, nefsi terbiye eden bir kelime olarak tevhitte yerini alır.

Şam-ı şirk ü zalâm-ı küfrü sürer
Seher-i lâ ilâhe illâllâh

Lâ ilâhe illâllâh'ın seheri (aydınlığı) küfrün karanlığını ve şirkin gecesini ortadan kaldırır.

Kıymetinde görür dü-âlemi Hak
Gevher-i lâ ilâhe illâllâh

İki âlemi Allah Lâ ilâhe illâllâh cevheri kıymetinde görür.

Hoş penâh oldu tîr-i hâdiseden
Siper-i lâ ilâhe illâllâh

Lâ ilâhe illâllâh'ın siperi kaza oklarına güzel bir sığınak oldu.

K,1/10-12

Âlem ağzına verdi lezzet-i cân
Şeker-i lâ ilâhe illâllâh

Lâ ilâhe illâllâh şekeri âlemin ağzına can lezzeti verdi.

Her ki bağlandı oldu tâc-ı cihân
Kemer-i lâ ilâhe illâllâh

Lâ ilâhe illâllâh kemerine bağlanan herşey cihanın tâcı oldu.

Bürüdü arş ü ferşi beyzâ misâl
Şehper-i lâ ilâhe illâllâh

Lâ ilâhe illâllâh kanadı yeri ve göğü beyza bürüdü.

K,1/16-18

Gönüllerin fethi ancak tevhid kelimesiyle gerçekleşir.

Ki gönül fethine vere nusret
Zafer-i lâ ilâhe illâllâh

K,1/21

Çünkü lâ ilâhe illâllâh zaferi gönül fethine yardımcı olur.

İkinci kasideye Allah'ın kemâl ve celâl isimleri ile başlayan şair, yaratıcının gücü karşısında âlemin bir nefes, dünyanın ise bir köpük olduğunu belirtir. İkinci beyitte Allah'ın satveti ve rahmeti üzerinde durur. Şiddet ve esirgeme bu iki karşıt unsur tezat sanatıyla ele alınıp yaratıcının gücü anlatılmış olur.

Ey kemâl-i kudretin nefhinde âlem bir nefes
Vey celâl-i izzetin bahrında dünya keff-i has

K,2/1

Ey yüce kudretin soluğunda bütün âlemin bir nefes olduğu (Tanrı) ve ey gücünün ululuğu denizinde dünyanın bir köpük olduğu (Tanrı)¹⁰

Satvetinin yeline bin bin Süleymân mûrçe
Rahmetinin hânına tâvus-i kudsîler mekes

K,2/2

Satvetinin yelinde binlerce Süleyman küçük bir karınca gibidir. Rahmetinin sofrasında kutsal tavuslar bir sinek gibidir.

Allah' hiçbir şeye ihtiyacı yoktur. Kul ibadeti kendi sorumluluğunu yerine getirmek için yapar. Mutlak güzellik ona aittir. Diğer güzellikler gelip geçicidir. Bütün bu özellikler onun kudret ve gücünün ifadesi olarak kullanılır.

Tâ'at-ı kevneyn istiğnan ile bâd-ı hevâ
Cennet-i Firdevs dîdârın ile berg-i heves

K,2/3

İki dünyada da yapılan ibadetler senin istiğnânla esip geçen bir rüzgârdır. Nitekim Firdevs cenneti de senin güzel yüzünün yanında bir arzu yaprağı gibi gelip geçicidir.

Şair, tevhidin devamında akıl, marifet, aşk kavramları ile Allah'ı bilmeyi irdeler. Akıl onun zatını anlamada çaresiz, marifet onun bilgisinde ilerlemede sınırlıdır. Aşk onun arzusuna dökülen gözyaşındır.

¹⁰ *Büyük Türk Klasikleri*, 2.C, s.143-144 (İkinci kasidenin günümüz Türkçesine aktarımı bu eserden alıntıdır.)

Kibriyânun kârvânından haber vermez ukûl
 İrmez andan cân kulağına meğer bang-ı ceres
 Akl şem'i nice idrâk itsün envâr-ı Celâl
 Çünkü yetmiş bin hicâb ardından olur muktebes
 Mâ'rifet yolında ol oldum diyenler müntehî
 Göre k'ön menzilledür gitdükde altından feres
 Şevki yazısında yandılar zülâl-i vasl için
 Teşne diller gözlerinden dökdi Ceyhûn u Aras

K,2/4-7

O her şeyden münezzehtir. Ama her taraf onunla doludur. O hiç kimseye muhtaç değildir ancak bütün varlıklar ona muhtaçtır. Peygamberler ondan yardım umarlar. Gönüller onun sırrını kavrayabilir. O kime yol açarsa onun yolu açık olur, yolu açılana şeytan engel olamaz.

Şeş cihetten sen münezzehsin velî sende dolu
 Arş u ferş u fevk u taht u sağ u sol u pîş ü pes
 Bî-niyâz isen ne var lûtfun hevâsı cezbese
 Gösterür cân murguna dünyâ gülistânun kafes
 Kime kim sultân-ı dîn dünyâ düninde yol aç
 Olmaya telbîs ile iblîs-i nefis ana ases

K,2/8,9,12

Onun dergâhı günahkarların tek sığınak kapısıdır. Kul korku ile ümit arasında olmalı, onun rahmet denizinden korku ve ümidini kesmemelidir. Çünkü onun rahmetinin bir damlası binlerce cihanın suçuna yeter.

Mücrim u âsîlere dergâhın olmuştur penâh
 Mübtelâ vü bî-kese yâdın durur feryâd-res
 Kesme Şeyhî havf ile ol bahr-i rahmetten recâ
 Kim olur bir katresi bin bin cihân cürmine bes

K,2/13,15

Şeyhî üçüncü kasidesinde islamın Allah inancını yine islama dayanarak ortaya koymuştur. Bu tevhidin ilk beyitinde Allah'ın isimlerinden cemâl, cemîl ve celâl isimleri kullanılmıştır. Şair, *eğer ömrüm yeter de dilim söylemeye güç bulursa senin cemâlinin övgüsünü ve celâlinin yüce güzelliğini söyleyeyim*, demekte-

dir. "Celâl ve Cemâl ulûhiyetin iki tecellisidir. Celâl kahr ile Cemâl lutf ile tecelli eder."¹¹ Şair yaratıcının bu iki yönünü de sonraki beyitlerde örneklerle dile getirir.

Eğer hüçûm-ı ecelden dilim bulursa mecâl
Diyem senâ-yı cemâl-ü cemîl-i celle celâl

K,3/1

Âlemdeki varlıkların onu zikir ve tefekkür ettiğini, akıl ve ruhun onun sıralarıyla nurlandığını, onun nurunun ortaya çıkmasıyla göklerin ve yerlerin yaratıldığını belirten şair, sözünü bülbül ve doğan gibi sembolik örneklerle süsler. Bülbül, onu zikretmek için güzel söz söyleme kanadını açar. Doğan, onu tefekkür etmek için kanat çırpar.

Tezekküründe döker andelîb- i nâtikâ per
Tefekküründe sıdı şâhbâz-ı akile bâl
Butûn-ı sırrıyile akl ü rûh nûrânî
Zuhûr-ı nuriyile arş u ferş mâl-â-mâl

K,3/3,5

Tevhidin devamında, Allah'ın ezeli ve ebediliği, hiçbir şeyle ve hiçbir kimseyle mukayese edilemeyeceği, benzersiz oluşu, yüceliği, zatının akıllarla kavranamayacağı, evvel, âhir, zâhir ve bâtın, her yerde hazır ve nâzır oluşu dile getirilir.

Acep ne evvel olur k'anda münderic âbâd
Zihi ne âhur olur k'anda müstemir âzâl

K,3/6

Onun varlığının dışında ondan evvel hiçbir varlık olamaz. Onun sonsuzluğu dışında da ondan sonra hiçbir varlık kalıcı olamaz.

Ne bahr-ı şerhine anun bulundu vasf u kıyâs
Ne zât-ı pakîne hergiz göründü sibh ü misâl

K,3/7

(Onu) kavrama denizine ne onunla kıyaslanacak özellikler bulundu. Ne de herhangi bir suretle (onun)temiz zatına benzeyen örnekler görüldü.

---

¹¹ Tarlan, age., s.228

Onun varlığı mantıkla açıklanamaz, akıl ve zihinle kavranan her şeyden soyutlanmıştır.

Beşer ne şerh ede o zâtı kim kılar vasfı
Basîret ıssını sâmit fesâhât ehlini lâl

K,3/12

Vasıfları gönül ehlinin hislerini sessiz , fesâhât ehlini dilsiz yapan o zâtı insanlar nasıl açıklasın.

Kadîm hakkına hadîs hayâl ola tasvîr
Zihî tasavvur-ı bâtil zihî hayâl-i muhâl

K,3/13

Başlangıcı olmayana (Allah) sonradan olanların benzetilmesi hayal bile olamaz. Bu batıl bir düşünce veya boş bir hayal olur.

Kemâl-i kudret anundur ki naks-i hayratten
Kemâl-i aczine ikrâr eder her ehl-i kemâl

K,3/14

Mutlak güç onundur. Onu anlamaktan aciz ve noksan olduğunu bilen, ehl-i kemâl (olgun insan) olur.

Allah'ın isimlerinden Allah'ın birliğine ulaşmak mümkündür. Yeter ki âleme onun basar sıfatıyla bakılabilsin.

Dilersen ermeğe tevîd-i zâta esmâdan
Nazar sıfâtını kıl gör bedâyi-i ef'âl

K,3/15

İsimlerden zatının birliğine ulaşmayı dilersen (onun) her şeyi gören sıfatını tanı, eylemlerin hayret veren güzelliğini gör.

Allah'ın kâinatı yaratışı kaf ile nun harfinden (kün) ibarettir. *Kün* ol demektir. "(O), göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır. Bir şeyi dilediğinde ona sadece «Ol!» der, o da hemen oluverir. (Bakara Suresi, 117.ayet)" Âlemlerin yaratılış sırası vardır. İnsan ise belli aşamalardan geçirilerek en son yaratılmıştır. Âlemler yaratıldıktan sonra âdem (insan) yaratılmıştır. Şair bunu Arapça yazılışlarıyla değerlendirip âlem'in âdem'e dönüşümünü anlatmıştır. İki kelime arasındaki yazım farkı *lam* ile *dal*'ın yer değiştirmesidir.

*Çü-kâf u nûn ile kevineyn nüshasın yazdı
Pes âdemin elifin kıldı ayn-ı âleme dâl*

K,3/16

Çünkü kaf ve nun (kün) ile iki âlemin kitabını yazdı. Sonra âdemin elifini âlemin gözüne dal yaptı. (Âleme delil yaptı. Âlem âdem için yaratılmıştır.)

*Çekildi sath-ı adem safhasına hatt-ı vücûd
Misâl-ı mâzî vü müstakbel oldu sûret-i hâl*

K,3/17

Ademin (yokluğun) üzerine varlık yazısı çekildi. Geçmiş ve gelecek biçimi o anda ortaya çıktı.

Şair âlemlerin yaratılış safhalarını anlatır. "Cenâb-ı Hak, ehadiyyet (birlik) mertebesinde bir kenz-i mahfi (gizli hazine) iken bilinmesini istemiş ve sevmiş olduğundan ruhlar ve cisimler âlemini yaratıp kendi merhametinin cemâlini, kudretinin kemâlini, büyüklüğünün celâlini, nimetlerinin bolluğunu, sanat eserlerinin çeşitlerini, hikmetlerinin sırlarını göstermeği diledi."¹²

*Cihân ü cân ü zemîn ü zamân ü mülk ü melîk
Esîr ü unsur u gayb u şühûd u hâl ü makâl*

K,3/18

Dünya, canlılar, yeryüzü, zaman, mülk, yönetici, esîr (kainatı kaplayan madde), unsur, bilinmeyenler, tanıklar, görünüş ve söz.

*Vücûd dâyiresinde nigîn-i hâtem-i mülk
Elinde mühr-i hilâfet zihî atâ vü nevâl*

K,3/21

Varlık çemberinde mülk hâteminin mührünü elinde tutan (Allah) ne güzel cömert ve bağışlayıcıdır.

Şair kâinatın yaratılış safhalarını anlattıktan sonra, kâinatta mevcut olan varlıklara ve bu varlıklarda ortaya çıkan sırlara değinir.

*Aceb değil mi ki ef'â etinde var tiryâk
Bu kamu zehr il'ana rîk-i âdemi kattâl*

¹² Geniş bilgi için bk: İbrahim Hakkı, *Marifetneme*, s. 11-30

K,3/33

Tuhaf değil midir ki yılan etinde panzehir vardır. Oysa bu zehrin ağız suyu kadarı bile çok öldürücüdür.

Ne soydı giydi behâyî kabâ-yı nîfe vaşak
Ne buldı kıldı dem-i huşki müşk-i nâfe gazâl

K,3/34

Vaşak derisi soyulup pahalı bir elbise yapıldı. Ceylanın kurumuş kanından da güzel kokular (misk) kılındı.

Înâyetinden anun ankebûtur nessâc
Kerâmetinden anun kirm-i pîledır gazzâl

K,3/35

Onun yardımıyla örümcek dokumacı olmuştur. Onun kerametinden ipek böceği iplikçi olmuştur.

Kâinatta ortaya çıkan bütün sırları ve ilgi çekici olayları düzenleyen, yöneten bir güç vardır. Bu güce bütün varlıklar tanıktır.

Bu cümle kesret ilc zerre zerre şâhiddir
Ki bir durur bu kamu fi'le mutlaka fa'âl

K,3/37

Bütün bu çokluk âlemi zerre zerre ona tanıktır. Çünkü bütün işleri çeviren, yapan bir olandır.

Kamu sebebde Çalabtır müsebbibü'l-esbâb
Ne hâl olur ise oldur mukallibü'l-ahvâl

K,3/38

Bütün sebepte sebeplerin yaratıcısı Allah'tır. Hangi hal olur ise hallerin değiştiricisi odur.

Münezzilü'l-berekât u mukassimü'l-erzâk
Mübeddilü'l-harekât ü mukaddirü'l-âcâl

K,3/39

Bereketlerin indiricisi ve rızıkların taksim edicisi,, durumların değiştiricisi ve ölümlerin takdir edicisi (Allah).

Şair, Allah'ın varlığını, birliğini gücünü ve kuvvetini, kâinatın yaratılışını ve bu yaratılışın birliğe delilini anlattıktan sonra insanlara seslenerek onlardan Hak yolunu tutmalarını ister. Allah'ın yardımı ve hidayetiyle peygamberler gönderilmiştir. Doğuda Muhammed güneşi doğunca küfür ve karanlık batmıştır, yok olmuştur.

*Hakikat ehliysen Hakka tut yüzün dâyim
Ko tapsın ılduz u hâke müneccim ü kavvâl*

K,3/41

Eğer hakikat ehliysen yüzünü sürekli Hakk'a tut. Bırak müneccim (gök cisimleriyle uğraşan) yıldızlara, çok konuşan (yer bilimiyle uğraşan) da toprağa tapsın.

*Înâyet-i ezelîdir ki feyz-i fazlından
Hidâyetine nebî vü rusûl kılar irsâl*

K,3/43

Ezelî yardımcı olan (Allah), iyiliğinin bereketinden, insanların doğru yolu bulması için nebiler ve resuller gönderir.

*Çü doğdu şems-i Muhammed vücûd şarkından
Adem gurubuna erdi zalâm-ı küfr ü dalâl*

K,3/45

Muhammed güneşi doğudan doğup vücuda gelince, küfür ve sapkınlık yok oldu.

Şair, tevhidi öğütlerle bitirir. Sefer uzak, ömür kısa, azık az, iş ise çoktur. Yaşama fırsatı elden gitmeden, ömür bitmeden, acele etmek gerekir.

*Sefer uzak kısacık ömr ü azuk az iş çok
Zamâne fırsatı fevt etmeden kıl isti'cal*

K,3/60

2. MÜNACAT:

“Terim olarak münacat, birinin kulağına bir şey söyleme, fısıldama, Allah'a gizlice yalvarma, yakarma dua etme anlamındadır. Edebiyatta Allah'a yakarış, yalvarma, af dileme ve dua içerikli metinler münacat adını alır. Kulun güçsüzlüğü ve yetersizliği karşısında yaratıcının mutlak güç sahibi oluşunu ve üstünlüğünü vurgulayan metinlerdir. Konu işlenirken kulun yetersizliği ve yaratıcının hakimiyeti içerikli ayet ve hadis metinlerini hatırlatma (telmih) veya bu metinlerden alıntılar (iktibas) yapılır. Şairler günahlarının çokluğunu ve büyüklü-

ğünü dile getirerek yaratıcının sınırsız bağışlayıcılık sıfatına sığınır; benlik ifadelerinden uzak samimi duygularını dile getirirler.”¹³ Şeyhî Divanı’nda 4. Kaside münacat türünde olup 15 beyittir.

Şeyhî, münacatına “Yâ Rab” yalvarma nidasıyla başlıyor. İçinde bulunduğu sıkıntılardan kurtulmak için onun rahmetine sığınıyor. Yalvarırken duasının kabulü için Allah’ın sevdiği değerlerden hareketle istekte bulunuyor. Allah’ın duasını kabul ettiği gönül ehlini, ilahi aşkla yananları, günah işleyip samimi tevbe edenleri, onun için göz yaşı dökenleri, aşk ile ah çekip inleyenleri hatırlatarak onların hakkı için duasının kabulünü istiyor.

Yâ Rab muhib gönüldeki mihr ü vefâ hakı
Subh u saba demindeki sıdk u safa hakı

K,4/1

*Yâ Rab, Seven gönüldeki aşk ve vefâ hakkı için; sabah ve sabahın hoş esinti anındaki doğruluk ve sevinç hakkı için;*¹⁴

Şevk oduna yanandaki sûz u niyâz’ çin
Zevk âbına kanandaki neşv ü nemâ hakı

K,4/2

Aşk ateşine yanandaki tutuşmuşluk ve yalvarma, zevk suyuna kanandaki yaşama hakkı için;

Cân garîb ü haste vü nevmîd ü zâr iken
Darü’ş-şifa-yı gaybdan eren devâ hakı

K,4/3

Can kimsesiz, hasta, ümitsiz ve inlemekte iken, gizli şifa kapısından ulaşan derman hakkı için;

Bigânelik gamından akan kanlı yaş için
Deryâ-yı havfa garka varan âşinâ hakı

K,4/4

Dünyadan el etek çekenlerin gamından akan kanlı yaş için, korku denizine dalanların bilinmişliği hakkı için;

¹³ Akkuş, *age.*, s.174

¹⁴ Akkuş, *age.*, s.176-178 (Dördüncü kasideinin günümüz Türkçesine aktarımında bu eserden yararlanılmış ve alıntı yapılmıştır.)

Hâlis derûn için k'eritir şevk odunda kalb
Hâk-i hasîsi gevher eden kimyâ hakı

K,4/5

Aşk ateşinde kalbi eriten temiz gönüller için, arınmamış toprağı cevher eden kimya hakkı için;

Ehl-i günah kıldığı derd ü âh için
Muhlisler ettiği amel-i bî-riyâ hakı

K,4/6

Günah işleyenlerin derd ve âhları için, temiz kalplilerin iki yüzlülükten uzak olarak yaptıkları işler hakkı için;

Tûr'da yapıp kabul gören mazlumların duası, bezm-i elestteki ruhların mâcerâsı telmih yoluyla hatırlatılarak onların hakkı için sıkıntılarının giderilmesini ister. Allah'ın lutuf ve kahrına, rahmet ve gazabına karşılık korku ve ümit içinde olmak gerektiğini belirtip onun Cemâl ve Celâl'ine sığınılır.

Şol Tur için k'eder siper-i çerhden güzer
Mazlûm canlar ettiği ya'nî du'â hakı

K,4/7

Bezm-i ezeldaki kadeh-i rûh-bahş için
Y a'nî elest vakti geçen mâcerâ hakı

K,4/8

Şol lutf u kahrđan ki kular rahmet ü gazâb
Ana gönülde cândaki haof u recâ hakı

K,4/9

Cemâlinin ışığıyla aydınlanan ay ve güneşin hakkı, sabah ve akşamın hü-zün ya da sevinç hakkı, Peygamberlerin çektiğı eziyet ve veli kulların çektiğı belâlar hakkı gündeme getirilir.

Cûd u cemâl ü şa'sa'-i nûr-ı zât için
İzz ü celâl ü kevkebe-i kibriyâ hakı

K,4/10

Zatının göz alıcı ışıltısı;ilahi güzelliğı ve cömertliğı için; yüceliğı, büyüklüğü ve ulu görünüşü hakkı için;

*Ayine-i cemâli şu'âmdan erişen
Ay u güneş yüzündeki nûr u ziyâ hakı
Bu izzet ile turre-i vech-i habîb için
Ya'nı sürûr u hüzn-i sabâh u mesâ hakı
Cevr ü cefâyî için ki çeker cân-ı enbiyâ
Hem evliyâyâ eren eşedd-i belâ hakı*

K,4/11-13

Kendini çaresiz olarak gösteren şair, bütün saydıklarına ek olarak dert, gam, bela ve aşk acısı çekenler hakkı için Allah'ın merhametine sığınır, kurtuluşunu ister. Hepsinden önemlisi Hudâ hakkı için diyerek duasının kabulünü diler.

*Âvâre hâtırını gibi bîçâre Şeyhî'nin
Derd ü gam ü belâlar ile mübtelâ hakı*

K,4/14

Çaresiz (kalmış) Şeyhî'nin kendinden geçmiş gönlü gibi, dert, üzüntü ve sıkıntılara düşmüşler hakkı için;

*Rahm eyle ben za'ife gamdan necât ver
Hod-râyılık durur kalanı sen Hudâ hakı*

K,4/15

*Ben güçsüze merhamet eyle, beni sıkıntılardan kurtar, Bundan ötesi bencillik olur;
Yaratıcı oluşunun hakkı için bana acı, beni koru (Allahum)!*

3.NAAT:

Naat, Hz. Muhammed'i konu edinen, onun sevgisini, övgüsünü, güzelliklerini dile getiren şiir türüdür. "Naatler peygambere karşı duyulan sevgi, saygı; peygamberliği, onun mucizeleri, hicreti, yaşadığı sıkıntılar, şefaati ve mirac gibi yaşadığı doğaüstü olayları konu edinen metinlerdir. Ramazan ayı, bayramlar ve kutsal geceler onu anmak için birer aracı olmuştur."¹⁵ Şeyhî Divanı'nda 50 beyitten oluşan 5. kaside naat türündedir. Şair bu kasideye Arapça söyleyişle giriş yapmıştır. Son peygamber olan Hz. Muhammet en şerefli ve faziletli seçkin bir kişidir.

¹⁵ Akkuş, *age.*, s. 182

Yâ hâtemür-risâle yâ eşrefü'l verâ
Entellezi teferrede bi'l fazlı ve'l-ulâ

K,5/1

Ey peygamberliğin mührü (son peygamber), ey mahlukların en şereflişi, sen ki fazilette ve yücelikte teksin.

Şair ikinci beyitte hadis ve ayetlerden iktibas yaparak peygamberin övgüsüne devam eder. *Le-amrûke*, "(Ey Resûlüm), senin ömrüne andolsun ki, onlar, sarhoşlukları içinde bocalıyorlardı. (Hicr,15/481)"¹⁶ *Levlâke*, "Sen olmasaydın felekleri (kâinatı) yaratmazdım. (Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, 2/164)"¹⁷ *Ve'd duhâ*, "Kuşluk vaktine andolsun. Durgunlaştığı zaman geceye andolsun ki, Rabb'in seni bırakmadı ve sana darılmadı. (Duhâ, 93/1-5)"¹⁸ Bu iktibaslarda geçen ayet ve kutsî hadislerin anlamlarına gönderme yapan şair, Allah katında peygambere gösterilen ilgiyi ve yakınlığı anlatarak onun en güzel şekilde övgüsünü yapmış oluyor.

Ey fahr-ı halk kimde ola zehre medhine
Çün hak dedi *le-amrûke levlâke ve'd duhâ*

K,5/2

Ey yaratılanların övüleni, seni övmeye kim cesaret edebilir. Çünkü sana Allah: le-amrûke; levlâke; ve'd duhâ dedi.

Hiçbir akıl sahibinin sahip olduğu akılla peygamberin makamına yetişemeyeceği, sır ve düşüncesinin çok geniş olduğu, konuşmasının akıllardaki şüpheleri giderdiği, sözünün ruhlardaki hastalıklara şifa olduğu, lutfunun gönülleri iyileştirdiği, yaratılışının ruhları dirilttiği belirtilir.

*Akl-ı inân-keşîde ere mi rikâbına
Der tarrakû önünce çün ervâh-ı asfiyâ*

K,5/3

"Dizgini çeken akıl senin üzengine yetişebilir mi? Temiz kalpli Hak adamlarının ruhları senin önünde yürüyerek **yol açın** derler."¹⁹

¹⁶ Yılmaz, *age.*, s.109

¹⁷ Yılmaz, *age.*, s.113

¹⁸ Yılmaz, *age.*, s.164

¹⁹ Yeniterzi, *Türk Edebiyatı'nda Na'tlar*, s. 103

*Seyr-i semend-i sırrına meydân-ı arş teng
Pervâz-ı murg-ı fikretine lâ-mekân fezâ*

K,5/4

*Senin gayb âlemindeki sır atının seyrine arş maydanı dar gelir. Düşünce kuşun
uçunca da gökyüzü yetersiz kalır.*

*Nutkun mu'allimi sübeh-i akladır necât
Lafzın müferrihi maraz-ı rûhadır şifâ*

K,5/5

*Senin hadislerinin öğretmeni akli şüphelerden kurtarır, sözlerinin rahatlatıcılığı
hasta ruhlara şifadır.*

*Lutfun demi eder nefes-i nefsi dil-pezir
Hulkun yeli kılar harem-i rûhu hoş-hevâ*

K,5/6

*İyilik soluğun nefsin esintisini gönle uygun kılar, yaratılışın yeli ruhun içine güzel
esinti bırakır.*

*Peygamber okuma yazma öğrenmediği, herhangi bir ilim öğrenimi yap-
madığı için ümmî olarak nitelendirilir. Ancak onun ilmi Allah'tandır.*

*Rahmân iken mu'allimin ümmî kodun adın
Sultân iken dü-kevne kabâçen durur aba*

K,5/7

*Peygamberin mucizevî olarak gölgesi hiçbir zaman olmamıştır. Şair, onun
bu özelliğini hatırlatır.*

*Sâyen hakîr toprağa salsayidi şeref
Her zerre gün gözüne olur idi tûtiyâ*

K,5/8

*Onun gölgesi alçak toprağı şereflendirseydi, her zerre gün gözüne bir sürme olur-
du.*

*Peygamberden sonra gelip ona uyanların, onun soyundan gelenlerin övgü-
ye layık oldukları belirtilir.*

*Tahte'l-livâna adem ve men dûnehû mutî'
Fahr anlara ki eylediler sana iktidâ*

K,5/9

Peygamberin Allah'tan gelen ayetleri insanları bildirmesine, dini insanlara tebliğ etmesine değinilir.

Gavvâs-ı rûh-ı kudsiyle bahr-ı vahdete
Dürr-i kelâm-ı Hakka lisânındır âşinâ

K,5/13

Kutsal ruhun dalgıçlığıyla birlik denizine dalıp, Allah'ın inci gibi sözlerini alarak bunu dilinle anlatansın, ortaya çıkaransın.

Ayet iktibaslarıyla peygamberin değişik özelliklerine, isimlerine, yaşadığı olaylara mucizelerine değinilir. Onu anlatmanın, ilahi dille özelliklerini ortaya koymanın sanatsal işlenişi şairin dilinde şekillenir.

Bedir Savaşı'nda Allah Müslümanlara yardım etmiş, bu yardım sayesinde müslümanlar düşmana galip gelmiştir. *Ve mâ rameyte* bu olaya işaret eden ayettir. "(Savaştta) onları siz öldürmediniz, fakat Allah öldürdü onları; attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı (onu). Ve bunu, müminleri güzel bir imtihanla denemek için (yaptı). Şüphesiz Allah işitendir, bilendir. (Enfâl Suresi, 17. Ayet)" Yine Bedir Savaşında peygamberin ordusuna melekler eşlik etmişlerdir. *Müsevvimîn* kelimesiyle Âl-i İmrân Suresi, 124-129 ayetlerindeki anlatılanlara işaret edilmiştir. "Evet, siz sabır gösterir ve Allah'tan sakınırsanız, onlar (düşmanlarınız) hemen şu anda üzerinize gelseler, Rabbiniz, *nişanlı beş bin melek*le sizi takviye eder. (Âl-i İmrân Suresi, 125.ayet)"

*Kiş-i ve mâ rameyteden atsan kazâ okun
Hayl-i müsevvimîn ede dîn düşmenin hebâ*

K,5/14

Peygamberin doğudan batıya dini yaymasına işaret edilir. Ayrıca ezan sesinin vakti girdikçe doğudan başlayarak okunması ve sesin yükselerek yankılanması hatırlatılır.

Kaktı nübüvvetin eli din tablın öyle kim
Uş şark u garb doldu ol avâzedden sadâ

K,5/15

Peygamberliğin eli din davulunu öyle bir çaldı ki işte bu sesin yankısıyla doğu ve batı yüksek ses yankılarıyla doldu.

Peygambere Mustafa isminin verililişine, Hz. Adem'in peygamberin şefaataına ulaşma adına dane hırsıyla hata eylediğine, onun yetim olarak büyümesine, *dürr-i yetim* (yetim inci, en değerli inci) özelliğine işaret edilir.

Cem' eyleyip cem'i kemâlâtı lutf-ı Râb
Bir zât-ı ekmele içre adın kodu Mustafâ

Hem hürmen-i şefâ'atının hûşe-çînidir.
Âdem ki dâne hırsıyla eyledi hatâ

Yek-dânesi cihân sadefinde güher gibi
Ey bî-bedel yetim onun için denir sana

K,5/16-18

Hâ-mîm harfleri kur'ânda arka arkaya yedi surenin başında geçer. Peygamberin Ahmet, Mahmut, Muhammed isimlerinde bu iki harf mevcuttur. Şeyhî, Allah'ın Peygamberin adını anmak için sûrelere bu ismi verdiğini belirtir. Allah'ın ona *Hâlik-i azîm* "Ve sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin. (Kalem Sûresi, 4.ayet)" dediğini hatırlatır. Şair, Allah'ın övdüğü peygamberi kendisinin layığıyla övmeyeceğini belirtir. Bütün akıllar birleşip dokuz feleği merdiven etseler bile onun attığı bir adımın yüksekliğine bile ulaşamaz, onun yüceliğini yakalayamazlar.

Adının iki harfine eyler işâreti
Anda ki yedi yerde Hudâ andı *mîm ü hâ*

Hulkuna çünkü Hâlık-ı a'zam dedi azîm
Lâyık-ı hâlayık eyleye mi hulkuna senâ

Ger nerdübân edinse dokuz çerhi akl-ı kül
Bir pâyesine ermeye mi'râcının şehâ

K,5/20,21,25

Şair Peygamberin İsrâ ve Mî'râc olayını, onun büyüklüğünün delili olarak ortaya koyar. Ayet iktibasıyla olayı açıklar. "Bir gece, kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye (Muhammed) kulunu Mescid-i Harâm'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir; O, gerçekten işitendir, görendir. (İsrâ Suresi, 1.ayet)" Sidretü'l- Mün-tehâ'da peygamberin edebine değinilir. *Mâ zâga'l-basar ve mâ tagâ* "Gözü kaymadı ve sınırı aşmadı.(Necm Suresi, 17.ayet) Mî'râcda Peygamber ile Allah arasında geçen konuşmaya yer veren şair, peygamberin bu olayda doksan bin sır elde ettiğini ifade eder.

İsrâ gecesi sırrına seyr etse sidrenin
A'lâ-yı müntehâsıdır ednâ-yı müttekâ

Çün ol seferde maksada tîz eyledin basar
Mâ zâg oldu aynın u kalbın *ve mâ tağa*

Doksan bin oldu bir dem içinde sana nasîb
Şol bahrdan ki yoktur ana hadd ü intihâ

K,5/26,27,31

Şeyhî naatında, dört büyük halifeye yer verir, onların ismini anar ve onları över. Ömer için Faruk, Ebubekir için Sıddık, Osman için Nûreyn, Ali için Haydar, Murtazâ ünvanlarını kullanır. Peygamberin torunları Hasan ile Hüseyin'in isimlerini anar. Peygambere ve soyuna sâlat ve selâm gönderir.

Sıddık kim tadırdın onun kalb-i hulkuna
Her hân-ı ni'meti ki sana kıldı Hâk atâ

K,5/36

Sıddık ki onun güzel kalbine Hakk'ın sana bağısladığı her nimet sofrasını tattırdın.

Faruk kim olur idi layık nübüvvete
Ger hazretün degülmisedi hatm-ı enbiyâ

K,5/37

Eger senin son peygamber olarak teşrifin olmasaydı Hz. Ömer de nebiliğe layık olurdu. Levkâne nebî badi lekâne Ömer ibn hattab (Hadîs). "Benden sonra peygamber gelseydi bu peygamber Ömer olurdu", sözüne işaret edilmiştir.

Osman ki eyledin anı nûreyn sâhibi
Bulmuş idi hayat onun ile dem-i hayâ

K,5/38

Osman ki onu iki (kızınla evlendirerek) zinnûreyn sahibi yaptın. Hayat onunla birlikte haya zamanlarını bulmuştu. Osman peygamberin iki kızıyla evlendiği için iki nur sahibi anlamında kendisine zinnureyn adı verilmiştir. Edep ve hayâda örnek bir kişiliktir.

Haydar ki ilm-i hikmetine varis etti Hâk
Mahbûb-ı evliyayidi mahsus-i lâ fetâ

K,5/39

Haydar ki Allah onu hikmet ilmine varis eyledi. (O) evliyaların en sevgilisi, yiğitlerin en mükemmeliydi. Lâ fetâ "Ali gibi yiğit, Zülfikâr gibi kılıç yoktur", sözünden alınmıştır.

Nûreyn-i aynının biri hulkun gibi Hasen

Biri Hüseyin şâh-i şehîdân-i Kerbelâ

Her dem sana vü âline Haktan hezâr bâr

Cân u cihân dolusu salât u selâm ola

K,5/42,43

Şeyhî, günahkar olduğunu belirtip peygamberin şefâatını diler. Muhammed'in nuru hakkı için dünya zulumatından kurtulup ve doğru yolu bulmak için Fatihâ Sûresinden *Dallin*, *müstakîm* ve *İhdinâ* kelimelerini iktibas yaparak niyazda bulunur. "Bizi doğru yola eriştir. Nimete erdirdiğin kimselerin yoluna; gazaba uğrayanların, ya da sapıtanların yoluna değil. (Fatihâ Sûresi, 6-7. ayet)"

Ey hâce kime yalvarayım ben gedâyîçin

Sen şâhdan şefâ'at hâce vü gedâ

Men etme teşneden katarât-ı terahhumu

Çün menba-ı keremsin ü ser-çeşme-i sehâ

Yâ Rab be-hakk-ı nûr-ı Muhammed ki pertevî

Doldurdu yer ü göğü kamu nûr ile ziyâ

Koma bizi cihân zulemâtında *dâllîn*

Nûr ile *müstakîm* sırâtına *ihdinâ*

K,5/46-50

SONUÇ

Tevhit, münâcât, naat gibi dini türler divanların başında yer alır. Bundan dolayı şairlerin çoğu bu dini türleri yazmaya özen göstermiş, bu tür şiirlerle divanlarını süslemişler ve kul olma bilincini dile getirmişlerdir. Klasik Türk şiirinde tevhit, münâcât, naat gibi dini türlerin hepsi veya birkaçı üzerine şiir yazmak gelenek halini almıştır. İstisnaları olmakla beraber çoğu şair bu geleneği devam ettirmiştir.

Şeyhî, divan şiirinin öncülerinden biridir. Bu öncülüğünü kullandığı nazım şekilleri ve türleriyle de somut bir şekilde ortaya koymuştur. Tevhitlerinde ehl-i

sünnetin Allah hakkındaki itikadı dile getirilmiştir. Allah'ın varlığı, birliği, gücü ve kuvveti onun zatî ve subutî sıfatlarıyla anlatılmıştır. Onun güzel isimleri (Esmâ-i Hüsnâ) kullanılarak kâinataki tecellisi ortaya konmuştur. Ayet ve hadislerden yapılan iktibaslarla ortaya konulan inanç değerleri delillendirilmiştir. Allah inancını ifade eden telmihlerle şiirlerde anlam derinliği sağlanmıştır. İnsanların Allah'ın büyüklüğü karşısında kulluk bilincini geliştirmeleri ve olaylardan ders çıkarmaları anlatımında yer yer sezdirilmiştir. Tevhitlerin sonunda işlenen günahların affi için dua bölümleri yer almıştır. Tevhitlerde Allah konu edildiğinden dolayı şairler şiirlerini en güzel bir biçimde, şekil ve anlam kusursuzluğuna dikkat ederek yazmışlardır. Bu çabayı Şeyhî'de de görmekteyiz. Şairin özellikle tevhit türünde olan ikinci kasidesi şairin üslubu ve şiire olan hakimiyeti bakımından dikkat çekicidir.

Şairin münâcâtı tevhitler kadar başarılı ve zengin değildir. Yalvarış ve yakarışa yönelik oluşturulan ifadeler, Allah'ın gücüyle tecelli eden varlıklardaki dikkat çekici özellikler adına oluşturulmuştur. Allah sevgisi ve inancıyla değer kazanmış olay ya da kişilere telmih yapılarak, belli değerler gündeme getirilerek Allah'a istekler ve dilekler sunulmuştur. Bu istekler günahlardan arınma ve tevbe yoluyla yaratıcının merhametine sığınma şeklindedir. Kurtuluş ancak onun affi ve rahmetiyle mümkün olacaktır. İfade edilen inanç korku ve ümit (havf u recâ) arasında olmaktadır.

Şair, naatında Hz. Muhammed'i son peygamber (hatemü'r-risâle), yaratılmışların en şerefli (eşrefü'l-verâ) olarak nitelendirir. Peygamberi öven, onu konu edinen ayetlerden iktibaslar yaparak onun yüceliğini anlatmaya çalışır. O, varlıkların seçkinidir. Konuşması öğretici, sözü şifa, lutfu ilaçtır. Yaratılışı ruhlara can verir. Adını Allah koymuş ve yüceltmıştır. Mî'râc mucizesi onun seçkinliğinin zirvesidir. Kula düşen onun yolunda gitmek ve günahların affi için onun şefâatını dilemektir.

Şeyhi'nin yazdığı dinî türlerde aşk ve lirizmin başarılı bir şekilde ortaya konduğu söylenemez. Anlatımında coşkunu yakalayamamıştır. Allah inancını başarıyla anlatmıştır ancak Allah aşkını, sevgisini belli bir coşkunluk içinde ortaya koyamamıştır. Münâcâta içli bir yalvarış yoktur. Naatta Peygamberin övgüsünü ve niteliklerini ortaya koymuş ancak peygamber sevgisinin coşkunu yakalayamamıştır. ©

KAYNAKLAR

- Akkuş, Metin, *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası-Edebi Türler ve Tarzlar*, Fenomen Yayınları, Ankara, 2006
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Büyük İslam İlmihali* (Sadeleştiren: Ali Fikri Yavuz), Bilmen Basım ve Yayınevi, İstanbul, tarihsiz.
- Biltekin, Halit, *Şeyhî Divanı, (Inceleme-Tenkitli Metin-Dizin)*, Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2003, 659 sayfa.
- Büyük Türk Klasikleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1985, 2.C, s.143-144
- Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber Yayınları, Ankara, 1997
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 1990.
- Gibb, E.j.Wilkinson, *Osmanlı Şiir Tarihi-A History of Ottoman Poetry*, Ter. Ali Çavuşoğlu, C.I-II, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999, s.197-217
- İbrahim Hakkı, *Marifetneme*, (Sadeleştiren, Turgut Ulusoy), Gümüş Basımevi, 1990
- İsen, Mustafa-Muhsin Macit, *Türk Edebiyatında Tevhidler*, TDV. Yayınları, Ankara, 1992.
- İsen, Mustafa, *Türk Edebiyatında Peygamber Sevgisi*, Ötelere Bir Ses (Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler), Akçağ Yayınları, 1997, s. 361-370
- İsen, Mustafa-Kurnaz, Cemal, *Şeyhî Divânı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1990
- Karaman, Hayrettin vd. *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*, TDV Yayınları, Ankara, 1997
- Kurnaz, Cemal, *Dini Edebiyat Türleri ve Dini Edebiyatımızın Bu günü Hakkında Düşünceler*, Divan Edebiyatı Yazıları, Akçağ Yayını, Ankara, 1997
- Levend, Agâh Sırrı, *Divan Edebiyatı*, (Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar), Enderun Kitabevi, İstanbul, 1980.
- , *Dini Edebiyatımızın Başlıca Türleri*, TDAY, Belleten, Yıl 1972, s. 43-44
- , *Dini Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri*, TDAY, Belleten, Yıl 1972, s. 35-80
- Pala, İskender, *Divan Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1991.
- TDK, *Şeyhî Divanı Tarama Sözlüğü ve Nusha Farkları*, Maarif Matbası, İstanbul, 1942
- Tahir-ül Mevlevi, *Edebiyat Lügati*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1994.
- Tarlan, Ali Nihat, *Şeyhî Divânı'nı Tetkik*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004
- Timurtaş, Faruk Kadri, *Şeyhî'nin Hayatı ve Şahsiyeti*, Makaleler (Dil ve Edebiyat İncelemeleri), Haz. Mustafa Özkan, AKDITYK TDK Yayınları, Ankara, 1997, s.404-427

- _____, *Şeyhî'nin Şöhreti ve Tesiri*, Makaleler (Dil ve Edebiyat İncelemeleri), Haz. Mustafa Özkan, AKDYYK TDK yayınları, Ankara, 1997, s.474-479
- Yeniterzi, Emine, *Türk Edebiyatı'nda Na'tlar*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993
- Yılmaz, Mehmet, *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler*, Enderun Kitabevî, İstanbul, 1992